

TIT HADTUDOMÁNYI ÉS BIZTONSÁGPOLITIKAI EGYESÜLET
BIZTONSÁGPOLITIKAI FÜZETEK

Dr. Pirityi Sándor

HADTUDOMÁNY ÉS BIZTONSÁG

BUDAPEST 1998

A TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesület kiadványa

Szerkesztő: Dr. Vámosi Zoltán

ISSN: 1418-95-93

Felelős kiadó:
TIT HABE, 1088. Budapest, Bródy Sándor utca 16.

Móttó: "A tudatlanság önként vállalt szerencsétlenség"

Winston Churchill félévszázada keserű prófécíát fogalmazott meg:

"A kőkorszak visszatérhet a tudomány káprázatos szárnyain." Talán elsősorban a műszaki tudományok, de az is lehet, hogy a fizika, a kémia, a biológia "szárnyaira" gondolt, mindenesetre nem kerülhetett ki látómezejéből az akkor már kiterjedélyesedett hadtudomány, amely sokak megítélése szerint két világháború és néhány száz kisebb háború borzalmaihoz "segítette" hozzá a XX. század államait és népeit.

A hadtudományt sokáig kizárólag a hadviselés tudományának, a háborúra való felkészülés tudományának tartották. Művelői zömmel nagynevű hadvezérek voltak. A múlt nagy hadtudósai között szokás emlegetni Caesart, Machiavellit, Nagy Frigyes, Szuvorovot, Napóleont, Clausewitzet, Moltkét, a magyarok közül Zrínyi Miklóst, a költőt és hadvezért, a múlt századból Tanárky Sándort.

Némi túlzással azt lehetne mondani, hogy harcterek egész során végső fokon az egyik fél hadtudománya harcolt a másik fél hadtudományával, majd a hadtörténészek illusztrálták későbbi nemzedékek számára, hogy a győzelmekben mi volt a hadtudomány szerepe.

A hadtudomány fogalmi változásai

Századunk második felére a hadtudomány olyan ismeretrendszer összefoglaló megnevezése lett, amely magában foglalta a hadviselés törvényszerűségeit, a háború előkészítésének, vezetésének és lebonyolításának módjait, a hadművészet kérdéseit, a hadseregek szervezésének és kiképzésének, a haditechnika alkalmazásának elméleti és gyakorlati problémáit, a hadtörténelmet, a hadigazdaságtant, a hadviselés társadalmi összefüggéseit.

Sokrétű, átfogó ismeretrendszerrel lett tehát szó, amelyet kutatni, vizsgálni, művelni és oktatni kellett, felismeréseiből következtetéseket és ajánlásokat kellett megfogalmazni.

E tudománynak megfelelő alapokat kellett adnia a helyes irányú és mértékű katonai felkészüléshez, háború kirobbanása esetén pedig azoknak az eljárásoknak a kiválasztásához és végrehajtásához, amelyek az agresszió céljainak megghiúsítását, a támadó mielőbbi megsemmisítését szolgálták, a lehető legkisebb áldozattal.

Ismét némi túlzással azt lehet mondani, hogy kialakult egy "utólagos hadtudomány" és egy

"előremutató hadtudomány". Utóbbi hasznosabbnak minősült, hiszen ettől lehetett várni és elvárni, hogy például haditechnikai, hadigazdasági és egyéb kézzelfogható prognózisokat ad a jövő háborúira nézve. A "nemzeti hadtudományok" alkalmanként - különösen a XX. század második felében - "koalíciós hadtudományokká" * ötvöződtek, szövetségi stratégiákra, a koalíciós erők és eszközök összetételére helyezett hangsúllyal.

Amint mind nagyobb tömegű technikai eszköz jelent meg a fegyveres erők szervezetében, a hadtudományban megnőtt a természettudományi összefüggések vizsgálati részaránya és a hadtudományt kezdték a társadalom- és természettudományok érintkezési felületén elhelyezkedő határtudománynak tekinteni. Mivel a hadtudományi kutatás központi eredményeinek megbízható módon való ellenőrzése csak a valóságos fegyveres küzdelemben látszott lehetségesnek a békegyakorlatok csak modelljei a háborúnak -, a hadtudomány művelői olyan feltételeket igényeltek, amelyek módot adtak a felvetődő nézetek, javaslatok több oldalról és különböző helyeken, a szubjektívizmus maximális kizárásával történő megvizsgálására. Ez tűnt megfelelő biztosítéknak arra, hogy a következtetések, az ajánlások - amelyek hatással lehettek az ország védelmi képességére, fegyveres erőinek harckészültségére és az esetek többségében milliárdokra rugó anyagi kihatással bírtak - valóban tudományosan megalapozottak és optimálisak legyenek.

A hadtudomány tehát, azon túlmenően, hogy tervezett és rendszerezett megismerési, alkalmazási és előrelátási mozzanatokot foglalt magában, sajátos intézményi viszonyokra, intézményrendszerre is szert tett. Ezt a rendszert a hadügy kérdéseivel fő- illetve mellék-hivatásszerűen foglalkozó állami szervek és a hadügy kérdéseit önkéntesen tanulmányozó társadalmi szervezetek alkották.

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia keretében 1995 elején Hadtudományi Bizottság létesült, ez az aktus két központi felismerést tükrözött:

- a honvédelemnek, alapvető céljai megvalósításához fel kell készítenie és aktivizálnia kell az ország élő, anyagi és szellemi erőforrásait, s az erőforrások között meghatározó jelentőségűek a különböző tudományok, közöttük a hadtudomány;
- a biztonságpolitikának az a megállapítása, hogy a béke fenntartásában korunkban már nem a katonai elem az első és leghatékonyabb eszköz, semmiképp

sem jelenti azt, hogy a katonai kérdésekkel foglalkozó tudományos diszciplínáknak csökkent volna a jelentőségük, hogy a korábbinál kevesebb figyelmet érdemelnének.

Amikor az UNESCO 1980-ban olyan ajánlást tett közzé, hogy a hadtudomány önálló tudományként is elfogadható, de lehet a politikai tudományok rendszerének része, a Magyar Tudományos Akadémia az első változatot még elutasította.

Amikor a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat / TIT Szövetség / keretében 1996 őszén megalakult a Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesület / TIT HABE /, abból kellett kiindulnia, hogy a magyar társadalom, benne a tudományos közélet, az értelmiség az elmúlt évek helytelen szemlélete miatt csak kevés szakszerű tájékoztatással és ismerettel rendelkezett a hadtudományról, a hadtudomány és a biztonságpolitika több tekintetben újszerű összefüggéseiről.

A TIT HABE feladatának tekinti a hadtudomány és a biztonságpolitika fejlődésével, társadalmi jogosultságával és kapcsolatrendszerével összefüggő kérdések megértésének és elfogadtatásának segítését, a hadtörténelmi és a rendvédelem-történelmi összefüggések megismertetését, a honvédelemmel és a biztonsággal, a társadalom belső rendjével, stabilitásával összefüggő hadtudományi és biztonságpolitikai területek integrálását.

A tudomány és biztonság összefüggései

Bár a hadtudomány ma már sem Magyarországon, sem másutt nem szorul létjogosultságának indoklására, tudomány-jellegét bizonyítani, védeni és erősíteni kell.

A tudományról általában mindenekelőtt azt szokás megállapítani, hogy egy összetett, átfogó és nyílt társadalmi tevékenységi és eredményrendszer, tehát céltudatos tevékenységforma, ugyanakkor módszeresen gyűjtött, rendszerezett, igazolt, gyarapodó és tökéletesedő elméleti és tárgyiasult elméletek összessége, sajátos társadalmi vonatkozásokkal és intézményekkel. A tudomány művelése és a műszaki fejlesztés nem választható el egymástól. Bár mindkettőben van bizonyos öntörvényűség és autonómia, a tudományos életet irányítani kell, eredményeit, akár csak a technikai haladás eredményeit - az ajánlások áttekintése, felülbírálása, elfogadása vagy elutasítása után - fel kell használni.

Ha egy tudomány létjogosultságát mégis feltételekhez kötik, nevezetesen, hogy legyen önálló kutatási területe, tárgya, hogy legyenek rendszerbe foglalt vagy foglalható ismeretei, kutatási szakmódszerei, rendelkezzenek megfelelő szaknyelvi, szakkifejezési / terminológiai / alappal, akkor a hadtudomány és -

mint látni fogjuk - a biztonságelmélet is megfelel ezeknek a követelményeknek. A tudományosság elengedhetetlen a biztonsági helyzet elemzésében, a biztonsági stratégia és politika megfogalmazásában is, mint ahogy tudományosságot igényel a különböző biztonsági szükségletek közötti optimalizálás.

Erre a szférára is vonatkozik az, hogy a tudománynak az ideálist kell szolgálnia, de nem szakadhat el a realitól.

Tényként lehet elfogadni, hogy a hadtudomány fejlettsége biztonsági tényező, a nemzetközi erőviszonyok, egyebek között a katonai erőviszonyok eleme. Szigorúan katonai értelemben véve a hadtudomány megközelítő hitelességgel felrajzolja egy esetleges jövő háború képét, megítéli valószínűségét a politika számára, elemzi a várható háború vagy konfliktus kitörésének körülményeit elemzi a katonapolitikai döntés-előkészítés megalapozásához, kimunkálja a lehetséges háború kezdeti időszakának elméleti és gyakorlati kérdéseit az első védelmi hadműveletek előkészítéséhez, intézkedéseket javasol az ellenség váratlan támadásának megakadályozására.

Természetesen a hadtudomány számára nem lehetnek idegenek a filozófiai, erkölcsi, általános társadalomtudományi kérdések, de a "nem fegyveres" / gazdasági, ideológiai, tudományos, diplomáciai, jogi stb. / küzdelmi formák sem.

Világszerte a hadtudomány alapján kutatják és teremtik meg a haditechnika és a fegyverek leghatékonyabb fajtáit, keresik az ember és a technika egyetlen katonai szervezetben való ésszerű ötvözését, egyesítését, a tevékenység optimális formáit és módjait. A hadtudománynak képet kell tudnia adni a modern háború jellegéről, sajátosságairól, a törvényszerűségek érvényesülésének mechanizmusáról, a hadműveletek vezetési módszereinek fejlődési irányzatairól.

A hadtudomány változó tartalma

A hadtudományban központi helyet foglal el a hadművészet elmélete és ennek három összetevője, a hadászat, a hadműveleti művészet és a harcászat.

A hadászat a hadtudomány vezető területe, mint ilyen a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire, törvényszerűségeire vonatkozó ismeretek, nézetek tudományos rendszere. Tárgya azonban ma már nem csak a győzelem kivívásának a módja, hanem az is, hogy miképpen lehet a háborút megelőzni, a békét megőrizni, a konfliktusokat eredményesen kezelni. Mindenesetre a hadászat a felső szintű katonai vezetésnek olyan tevékenysége, amelyet az állam politikai követelményei határoznak meg. A hadműveleti művészet a haderőnemi seregtestek hadműveletei tervezésének és vezetésének elmélete és gyakorlata, amely közbenső helyet foglal el a hadászat és a harcászat között. A harcászat általánosságban a szárazföldön, a levegőben és a tengeren folytatott harc elmélete és gyakorlata, amely haderőnemek és fegyvernemek szerint önálló, tehát sajátos.

A hadművészet fogalma azért vált elfogadottá, mert a hadászat, a hadműveleti művészet és a harcászat területén felismert törvényszerűségek bonyolult viszonyok, ellentmondásos feltételek közötti alkalmazása kimeríti a művészet fogalmát. A hadászat a felső katonai vezetés magas szintű tevékenysége révén akkor lehet "művészi", ha az ország védelmével összefüggő katonai tennivalókat, amelyeket a politikai vezetés szab meg, a lehető legjobban, virtuóz módon tervezi, illetve oldja meg.

A hadműveleti kérdésekkel foglalkozó törzsek a haderőnemek alkalmazásában és irányításában, a harcászati szint pedig a korszerű harc általános elveinek és a fegyvernemek harcászatának előrelátó fejlesztésében, a felkészítés hozzáértő irányításában érhet el művészi fokot.

Magának a hadtudománynak a "művészete" egyre kevésbé jelenti csak azt, hogy a hadászatnak a háború elkerülése útjait kell keresnie, hogy alacsony intenzitású konfliktusok kezelését kell felvállalnia, hanem azt is, hogy manővereznie kell egy olyan eszköztárral, amelynek összetevői a külpolitikai-diplomáciai konfliktus-megelőzés és kezelés, a katonai-politikai elrettentés, az

erős hadsereg békebeli szerepjátszásának szabályozása, a védelemre, mint az elrettentés sikertelensége esetén alkalmazandó végső intézkedés-sorozatára való felkészülés, nem utolsó sorban a hadsereg biztonságpolitikai érettségének elérésével.

A hadtudomány művelőinek jelentős része bizonyos országokban a katonai erő mindenhatóságának hirdetéséből, a nyers katonai mechanizmusok kultuszából az ellenkező szélsőségbe, a politika elsődlegességének abszolutizálásába sodródott. Szélsőséges gondolkodásmód elemei maradtak fenn a fegyveres erők tényleges, jobbára háborús alkalmazásának kizárólagos feltételezésében, vagyis abban, hogy létezésének, fenntartásának csak a fegyveres küzdelem adhat értelmet, - holott a hadseregeknek békében, a béke érdekében betöltött szerepe sokkal közelebb áll a politikához, mint a fegyveres küzdelemben való felhasználás.

A katonai erő és a politika viszonya

Az erő kétségkívül a politika kelléke maradt. A hadseregek pusztá megléte, a megfelelő elosztásban, megfelelő helyen való jelenléte, politikai szilárdsága, felkészültsége, erejének hitele - tiszta üzenet a potenciális agresszornak, az elővigyázat jelzése, figyelmeztetés idejekorán, egyszóval prevenció. De a katonai erő, ahogy a politikai nyomásgyakorlás eszköze lehet, megfelelő feltételek mellett kudarcra is kárhóztathatja, szinte mozdulatlanul kivédhetővé teszi a kívülről jövő politikai nyomást, a zsarolást vagy a kényszerítés "bársonyosabb" formáit.

Dick Cheney volt amerikai védelmi minisztertől származik a mondás:

"A szándékok gyorsan megváltozhatnak, tényleges jelentőségük a katonai lehetőségeknek van." A politika kötelessége, hogy az ország fegyveres erői összhangban, megfelelésben legyenek mindenféle kihívással, létező és potenciális fenyegetéssel. A politika felelőssége, hogy a hadsereg állami intézményként működjék, tehát nem rekeszhető ki az állami politikából, értelmesen tudnia kell, miért van, mit véd és miért teljesít szolgálatot. Ezért igen körültekintően és kellő fenntartásokkal kell kezelni a "politikamentesítés" és az "ideológiamentesítés" jelszavát.*

A haza védelmének kötelezettsége az állam és a társadalom kötelme, - ha az állam a maga részéről ezt áthárítja a hadsereg, a politikának számolnia kell azzal, hogy a hadsereg megmondja: milyen feltételek mellett vállalhatja át ezt a felelősséget. Ha a fegyveres erő az ország szavatolt védelméért, érdekeinek megvédéséért és érvényesítéséért van, akkor közölheti a politikával, hogy tudja-e ezt vállalni a számára biztosított erővel és eszközökkel vagy nem tudja.

A felelősség nem párologhat el a politika és a honvédelem között.

A szintézis adott: a honvédelem egységes politikai-katonai irányítására van szükség, annak a szerepnek a tisztázására, amelyre a fegyveres erő, mint az állam politikai intézménye hivatott. Ennek világánál a hadsereg polgári irányítása és ellenőrzése is csak felelős, tájékozott, hozzáértő, felkészült és ítélőerős lehet. Végül soron persze a sorkatona is a "civil kontroll" része.

Összefüggések a hadtudomány, a biztonságpolitika és a katonapolitika között

A hadtudománynak természetesen egyenrangú partnerként kell együttműködnie a biztonságpolitikával, mint egészszel, és a katonapolitikával, mint annak egyik összetevőjével. A fegyveres erőnek és alkalmazásának megvannak a maga keretei, törvényszerűségei, sajátosságai, a katonai szférának ezt a viszonylagos szuverenitását a politikának tekintetbe kell vennie, ez tarthatja vissza a meggondolatlanságtól.

Az idő tényezője persze itt is közbeszólhat: a politikai vezetés lépéskényszerbe, állásfoglalási és intézkedési kényszerbe kerülhet, még mielőtt a hadtudomány a maga intézményein és képviselőin keresztül, illetve a hadsereg a maga illetékesein keresztül állást foglalhatna. Ilyen esetekre szükségesek "előre gyártott hadtudományi forgatókönyvek", többváltozós, de átgondolt "ha és amennyiben" tervek.

Időzzünk néhány összefüggés erejéig a katonapolitikánál, amely hivatott tervezési szinten is tekintetbe venni a katonapolitikai helyzet lehetséges alakulását és legalább a környező államok katona-technikai politikájának végrehajtását.

/ Megbocsátható, ha a katonapolitika azt vallja magáról: nem tudományterület, hanem a hadtudomány teljes egésze.../

Ha bővülnek az államok vagy bizonyos államok általános politikai lehetőségei, gazdagodik katonapolitikájuk tartalma is, másrészt a nemzetközi viszonyok fejlődése is mind újabb elemekkel bővíti az államok katonapolitikáját

A katonapolitika az államok politikájának egy része és ennek van alárendelve, ennek az érvényesítését szolgálja.

Általános értelemben tehát a katonapolitika jelenti egyfelől azokat a katonai célokat és feladatokat, amelyeket az államok, érdekeikért harcolva kitűznek, másfelől azokat az eszközöket és módszereket, amelyek segítségével

ezeket a célokat és feladatokat elérik, illetve megoldják.

Mindez nem zárja ki, hogy az államok katonapolitikája sok esetben tartalmaz megtévesztő elemeket, szándékos kétértelműséget, nem beszélve arról, hogy egy állam katonapolitikája mennyire más képet mutat saját vezetőinek megfogalmazásában, mint ellenfeleinek katonapolitikai prizmján keresztül.

A saját katonapolitika meghatározásában olyan mértékben tendenciózus a másik fél katonapolitikájának alapul vétele, amennyire ezt a politika egésze megköveteli.

Minden katonapolitikának választ kell adnia két alapvető kérdésre:

- a politikai célkitűzések - legrosszabb esetben erőszakos - eléréséhez megvannak-e avagy megteremthetőek-e az erőviszonybeli - adott esetben katonai - feltételek, vagyis eredményesen folytatható-e a politika más, éppen erőszakos eszközökkel?

- arányban állnak-e az elérhető politikai, hatalmi, gazdasági vagy egyéb célok a "ráfördítással", adott esetben a háborús áldozatokkal, vagyis hogy a kezdeményező fél számára kedvező erőviszonyok esetén is van-e egyáltalán értelme a háborúnak?

Az első kérdés dilemmája az erőviszonyok tényleges helyzete és az erőviszonyok szubjektív, voluntarista megítélése. Túl azon, hogy az erőviszonyok milyen tényezőkből tevődnek össze és ezeknek milyen a súlya, alig volt eset a világtörténelemben arra, hogy az erőviszonyokat ne önkényes módon, politikai érdekek szemüvegén keresztül ítélték volna meg. Tucatnyi agresszió kudarcá bizonyítja ezt, különösen a XX. századból.

Régóta a legegységesebb katonapolitikai elv: "Ha békét akarsz, készülj a háborúra!" A hadipotenciáltól a harcészültségig a katonapolitikai aktivitás minden területe, minden szakasza tulajdonképpen arra is irányul, hogy háború nélkül lehessen elérni a politikai célokat. Ha ez a lehetőség végképp kizárt, vagy valamelyik fél eleve a kieroszakolás síkjára lép, akkor a háborúra készülés háborúval tetőződik be. Különben a háborúra való "jó" felkészülés visszatartó, elrettentő vagy akár csak elgondolkasztó hatásánál fogva a védelem, a biztonság, sőt a béke tényezője lehet. Világos, hogy a katonapolitika, mint célkitűzés, az államok többségénél a belpolitikai célok, tehát az alapvető állami célok megvalósításához hivatott a megfelelő feltételeket biztosítani. Mint tevékenység, ugyanakkor elsősorban nemzetközi síkon zajlik, vagyis a külpolitika partnere, adott esetben annak folytatása.

A katonapolitika átszövi a külpolitikát egész sor területen. Befolyásolja a szövetségesek megválasztását, a koalíciók kialakítását és bővítését, illetve az azokban való részvételt, magában foglal természetesen olyan lépéseket is, mint a potenciális ellenfél nemzetközi elszigetelését, szövetségi-segítségnyújtási kapcsolatainak fellazítását, szomszédainak semlegesítését.

A katonapolitikának fontos külgazdasági-külkereskedelmi vetületei vannak.

A gazdasági koalíciók kialakítása, a nemzetközi piac- és embargó-politika, a segélypolitika, a külkereskedelem számtalan katonapolitikai szempontjának érvényesítése közismert fontosságú és hatékony tényező. Magas a fegyverexport, a nemzetközi fegyverforgalmazás katonapolitikai jelentősége.

A fegyverszállítások a szövetségi-partneri-partnerségi politika részeivé váltak, nem is beszélve arról, hogy milyen mértékben befolyásolhatják a fegyvert importáló állam katonapolitikáját.

A bonyolult haditechnikai eszközök rendszeresítése megnöveli az alkatrész-utánpótlás katonapolitikai jelentőségét, nem is beszélve a rendszeresített fegyverszállítmányok leállításának súlyos következményeiről.

A hidegháború befejeződése óta a leggyilkosabb és a legszennesebb konkurenciaharc folyik a vezető fegyverexportáló hatalmak és monopóliumok között.

Biztonság, biztonság-stratégia, biztonságpolitika

Visszatérve a hadtudomány összefüggéseire, szólni kell legáltalánosabb kategóriaként a biztonságelméletről, az ebből kidolgozásra kerülő biztonság-stratégiáról és az ennek konkretizálását jelentő biztonságpolitikáról, amelynek egyik eleme a már tárgyalt katonapolitika, ha tetszik védelmi, vagy honvédelmi politika.

A biztonságelmélet gerince a biztonság fogalmi meghatározása, vagy legalábbis megközelítése. Tény, hogy a kockázat az emberi tevékenység velejárója, de legalább ennyire tény, hogy a biztonságra törekvés az egyén, a család, a társadalom, a nemzet és valószínűleg az egész civilizált emberiség közös vonása.

Mindenféle biztonság az egyén biztonságával kezdődik, az pedig az élethez, az emberhez méltó élethez való jog érvényesítésének követelménye.

A következő láncszem a társadalom biztonsága, amelyet az állam biztonsága és a világ, az emberiség biztonsága követ.

Az egyén biztonsága a létezés biztonsága és a létbiztonság, fennmaradás, identitás, függetlenség, stabilitás, védelem, az értelmes élet lehetősége megfelelő színvonalon, azaz a kielégítő életminőség. Ehhez nélkülözhetetlen a szociális, gazdasági, társadalmi biztonság, mely utóbbihoz kapcsolódik a politikai biztonság és stabilitás, az állam egészének belső és külső biztonsága és annak kerete, a nemzetközi biztonság.

Kelet-Közép-Európában nem hagyható figyelmen kívül, hogy a térség országaiban a biztonsági skála élére került a szociális- és közbiztonság kérdése.

Bizonyos értékek, egyebek között a szabadság, az igazságosság, az emberi méltóság fogalma jelszószerűvé válik a társadalom többsége számára, ha a társadalmi-szociális biztonság nem szavatolható; a társadalmat nehezen lehet bizonyos értékek egyetemes és demokratikus jellegéről, megvédésre méltó voltáról meggyőzni, ha a társadalom számára ez a szociális biztonság nem adott és belátható időn belül nem remélhető.

A gazdasági életképességi küszöb közelében mozgó országok bővítetten újatermelik a társadalmi elégedetlenséget. A munkanélküliség, a valutáris megrázkódtatások, a szabályozatlan eredeti tőkefelhalmozás és tőkeáramlás, az ellenőrizhetetlen tőke kivétel, az ipari és technológiai potenciál hanyatlása egyaránt érinti az egyént, a társadalom és az állam biztonságát. A nemzetközi biztonságot stabilizáló gazdasági egymásrautaltság és együttműködés helyett az egyre kockázatosabb függés dominál. A gazdasági és szociális feszültségeknek kiszolgáltatott katonapolitika és a hadtudomány napi gondokkal küzd, ezért számos problémát áthárít vagy egyszerűen figyelmen kívül hagy.

A belülről terrorizálható, kívülről zsarolható ország nem képes tekintélyt parancsoló honvédelmet produkálni. Nem véletlenül került az utóbbi időben nemcsak a biztonságelmélet, hanem a hadtudomány érdeklődési körébe is a belső és külső jogbiztonság, az a küzdelem, amelyet az egyéni, a csoportos és az állami bűnözés, valamint a korrupció ellen kell folytatni. Utóbbi jelenségek a belső biztonság és stabilitás rombolásán keresztül aláássák a védelmi képességet, állandósítják a félelmet és a nyugtalanságot, bátoríthatják a külső provokációkat.

A hadtudományi tevékenységhez, a hadtudomány feladatköréhez és jogosítványához természetesen az állam biztonsága, divatos meghatározással élve a nemzeti biztonság áll a legközelebb.

Az állam biztonsága olyan helyzet, állapot, viszonyrendszer, tudat és érzés, amelyet egyfelől jellemez, hogy az adott időpontban és a belátható jövőben nincs veszélyeztetve az emberi és a nemzeti lét, az önrendelkezés és az önmegvalósítás, a progresszív fejlődés, másfelől, hogy adva vannak a lehetőségek és képességek, az erők és eszközök, valamint a politikai eltökéltség a fenyegetettség, a veszélyeztetettség felszámolására, az ország lakosságának, területének, nemzeti értékeinek, helyesen értelmezett érdekeinek védelmére és megóvására a külső és belső tényleges és potenciális veszélyekkel és fenyegetésekkel szemben.

Minőségi jegyeit tekintve a biztonság lehet maximális, optimális / elégséges / és elégtelen, a biztonsági szükségleteket ésszerűen, az állam lehetőségeit reálisan tekintetbe vevő, vagy ésszerűtlenül, irreálisan megítélő.

A biztonság lehet statikus és dinamikus, funkcionális. Többek között ez azt jelenti, hogy egy adott államban a biztonság megbomlása esetén van mód az eredményes védekezésre, a személyi és anyagi károk, ártalmak, veszteségek elviselhető szinten tarthatók a társadalom és a gazdaság valamennyi létfontosságú szférájában, s megőrizhető az állam működőképessége.

Az egy állam nemzeti biztonságát magában foglaló és befolyásoló regionális, kölcsönös, kollektív biztonság szerződésben és rendszerben szervezhető a veszélyforrások kiküszöbölése, a konfliktusok megelőzése, visszafejlesztése, kiszélesedésének és eszkalációjának megakadályozása érdekében.

A biztonság-stratégia összetevői

Ha tehát a biztonság - legtömörebb felfogásában - az egyén, a társadalom és az állam létfontosságú érdekeinek védettsége a belső és külső veszélyekkel, fenyegetésekkel szemben, és ebben a felfogásban a tudomány és a politika egyet tud érteni, akkor megvitatásra és kimunkálásra várnak a biztonsági stratégia olyan tartalmi jegyei, összetevői, mint

- a biztonsági kihívások és veszélyek jellemzése és osztályozása
- olyan egységes állami politika, olyan egyeztetett, kiegyensúlyozott intézkedésrendszer meghatározása, amely adekvát az egyén, a társadalom és az állam létfontosságú érdekeit fenyegető veszélyekkel;
- a fenyegetésekre való reagálás időbeniségének és megelőző jellegének biztosítása;
- a belső és külső, a nemzeti és regionális biztonsági érdekek optimális egyeztetése;
- a hatalmi ágak szervei és struktúrái tevékenységének összehangolása a társadalom és az állam biztonsága érdekében;
- a biztonsággal összefüggő feladatok megoldását szolgáló erők és

eszközök ésszerű és hatékony felhasználása;

- a külső veszélyeztetésnek a belső biztonság fellazulását, a belső stabilitás-hiánynak a külső védelem aláaknázását maga után vonó hatásai, ezek biztonságpolitikai tekintetbevétele és kezelése.

A nemzeti biztonság-stratégia akkor tud megfelelni a létfontosságú közös érdekek védelme követelményének, ha ezek az érdekek szabatosan meghatározottak, ha lényegüket illetően társadalmi egyetértés van, és ha többségük állandó, vagy legalábbis tartós.

Az egyén, a társadalom, az állam nemzeti szintézisbe ötvözött létfontosságú érdekei egyebek között

- a társadalmi folyamatok szabályozhatósága,

- a szuverenitás és a területi sérthetlenség biztosítása, beleértve az állam egységét,

- a törvények feltétlen betartatását szavatoló, szilárd alapokon nyugvó jogállamiság,

- a társadalmi-politikai és a gazdasági stabilitás,

- mentesség a szervezett bűnözéstől és a korrupciótól,

- hatékony bel- és külpolitika folytatása,

- partnerségen és együttműködésen alapuló egyenjogú nemzetközi kapcsolatrendszer,

- képesség bármely külső közvetlen és közvetett agresszió visszaretentésére és elhárítására.

Mindezek mellett és ezekkel együtt említést érdemelnek olyan hosszúlejáratú állami érdekek, mint a nemzeti önazonosság megőrzése, az egyén, a társadalom és az állam jogainak és kötelességeinek harmonizációja, a függetlenség, a szabadság, a demokrácia és a társadalmi igazságosság érvényesítése, valamint olyan valós vagy akár deklarált politikai, jogi, szociális és erkölcsi jellegű nemzeti értékek védelme, mint a biztonság, szabadság, jólét, emberiség, emberi méltóság, államiság, állampolgári jogok, hazafiság, erkölcsiség, egyenlőség, igazságosság.

A politika és biztonságpolitika kapcsolata

Amíg tehát a biztonság-stratégia konkretizálása úgy határozható meg, mint a belső biztonság fenntartására, szavatolására irányuló elgondolások, akarat, törekvés és cselekvés, intézkedések és okmányok, állásfoglalások összessége, a biztonságpolitika az általános politika része, amelynek céljait és elveit a törvényhozás határozza meg, gyakorlatát az állami végrehajtó intézmények és szervek által foganatosított rendszabályok és tevékenységek alkotják, s amely a lakosság cselekvő hozzájárulásával valósul meg.

Végső fokon a biztonságpolitika hivatott gondoskodni nemcsak a megfelelő minőségű, összetételű és létszámú fegyveres erők és testületek fenntartásáról, hanem a lakosoknak és a gazdaságnak, lényegében az egész államnak a várható megpróbáltatásokra, akár a háborúra való felkészítéséről is. Az állam biztonságpolitikája elsősorban a politikai-diplomáciai, a katonai és külgazdasági területet érinti, de kapcsolódik általános társadalmi, gazdasági, tudományos-műszaki, szociális, humanitárius és környezetvédelmi megfontolásokhoz és tennivalókhoz is.

Amikor a civilizált világban az állampolgár, a társadalom és a környezet megvédéséről van szó, a politikai, a katonai, a gazdasági, a környezeti biztonságról, a rendvédelemről, az egészségvédelemről, az információs biztonságról nem külön-külön, hanem rendszerben kell gondolkodni, részben

mivel komplex problémáról van szó, részben pedig azért, mert pénz és erő híján "nem lehet egyszerre mindent megvédeni", ezért fokozatossági-fontossági sorrendet kell megállapítani, valamint megtalálni a biztonság különböző fajtáinak közös nevezőjét, optimalizálási kölcsönös meghatározottságát.

Másfelől tény, hogy nem érvényesül az ország / nemzeti / biztonsága, amennyiben nem szűnik meg, nem szüntethető meg bármely összetevőjének fenyegetettsége: tehát nem szavatolható a / nemzeti / biztonság kizárólag a katonai veszély semlegesítésével, de a gazdasági biztonság sem biztosítható, ha hiányoznak vagy elégtelenek az eszközök az ország gazdasági érdekeinek megvédéséhez.

Fennáll bizonyos megítélésbeli aránytalanságok, egyoldalúságok, célzatosságok veszélye.

Magyarország külső biztonságát nehezen prognosztizálható, nehezen meghatározható, de esetleg rendkívüli gyorsasággal jelentkező külső veszélyek fenyegetik.

Fennáll mindenekelőtt a térségbeli etnikai, gazdasági, vallási ellentétek konjunkturális túlértékelésének, a regionális stabilitáshiány katonai kockázati tényezőként való célzatos szerepeltetésének veszélye. Ugyanakkor alábecsültek azok a veszélyek, amelyek áttörő jelentőségű haditechnikai újításokból, fegyvervásárlásokból, figyelmeztető vagy megtorló jellegű egyszerű, gyors katonai csapásokból, hadviselési képességünk technikai bénításából, atomerőművek, vegyi üzemek, duzzasztógáták sebezhetőségéből, véletlenekből, fegyverek nem szándékos vagy parancs nélküli alkalmazásából, számítási hibából, a másik fél szándékainak és lehetőségeinek félreértéséből vagy szándékos félremagyarázásából származnak.

Talán nem túlzás azt állítani, hogy a külső biztonság központi elemévé lép elő a tudás, az ismeret, az információ, amely megelőzheti, kivédheti, feleslegessé teheti az erőszak alkalmazását. Egy térség akkor lesz igazán biztonságos, ha államainak szándékai és lehetőségei ismertek, áttekinthetők, megvitathatók és egyeztetetők egymás között.

Nem véletlenül nyertek teret az utóbbi évtizedekben a bizalom-, tehát biztonságerősítő intézkedések, amelyek mögött az az óhaj állt, hogy a nyitottság, az áttekinthetőség, sőt "átlátszóság", az ellenőrizhetőség csökkenése a gyanakvást, a bizalmatlanságot és ily módon csökkentse a biztonság tisztán katonai tényezőire való hagyatkozást.

A biztonságpolitikai és katonai nyitottság önkéntes, sokszor egyoldalú példamutatással indul, a haderők béketevékenységének szabályozását célzó megállapodásokkal folytatódik és olyan regionális-kontinentális fegyverzetellenőrzési, fegyverzetkorlátozási, leszerelési egyezményekben nyer betetőzést, amelyek az úgynevezett strukturális támadóképtelenség, a tényleg defenzív, nem provokatív védelem irányába mutatnak, másrészt szerteágazó

helyszíni ellenőrzéssel, a közös biztonsági érdekeket szem előtt tartó katonai együttműködéssel párosulnak.

Korábban általános tétel volt, hogy az információ részt vesz az elrettentésben: a lehetséges ellenfelek tudomására kellett hozni, hogy milyen erők és eszközök sorakoztak fel velük szemben, milyen veszteségekre, milyen vereségekre számíthatnak agressziójuk estén. A katonai erőtüntetőknek és az irányított információknak ez a szerepe részben megmaradt, de mellette erősödik a békés szándékok demonstrálása, az ésszerűen elégségesre lecsökkentett védelmi képesség érzékeltetése, az erre szolgáló, ugyancsak irányított információ és annak ellenőrizhetősége.

Mindemellett természetes dolog, hogy az információs biztonság nem merül ki a hagyományos adat- és titokvédelemben, a katonai, a haditechnikai, gazdasági-ipari kémkedés megghiúsításában, az illetéktelen és agresszív információgyűjtés megakadályozásában: az egyén, a társadalom és az állam számára megfelelő eszközökkel biztosítani kell a biztonságához nélkülözhetetlen információkat, a tényinformációk mellett az értékelő információkhoz való hozzájutás lehetőségét is.

Túl azon, hogy sokoldalú szerződések alapján megindult a biológiai és a vegyi fegyverek betiltásának és megsemmisítésének, az atomfegyverek korlátozásának és csökkentésének folyamata, hogy erőfeszítések történjenek a tömegpusztító fegyverek és célbajuttató eszközeik terjedésének megakadályozására, - ami fontos hozzájárulás a nemzetközi, ezen belül a haditechnikai biztonsághoz is, - nagyobb súlyt kap a nemzetközi összefogás, többek között a terrorizmussal szemben. Mindez a nemzetközi biztonság intézményesítése irányába hat és jelzi a kívánatos továbbhaladás útjait.

Természetesen a modern hadtudományak és a gyakorlati biztonságpolitikának is szüksége volna egy általános erőszak-elméletre, a kezdeményező erőszak és a reagáló erőszak tisztázására, a nemzetközi erőszak-tétel és szintjei szabatos leírására, a politikai, a gazdasági és a katonai-fegyveres erőszak viszonyának elemzésére. Mindez összefügg maga az erő és az erőviszonyok meghatározásával, az egyensúly, a paritás, a stabilitás és a destabilitás értelmezésével, ami viszont kihat a fenyegetés, a reális veszélyeztetettség, az elrettentés-visszatartás, a megtorlási készség és képesség egész megítélésére.

Az erőszak alkalmazásának megengedhető és nem megengedhető formáit körülírva el kellene jutni végre egy megbízható terrorizmus-elmülethez, a terrorizmus kezelésének tudományos módszertanához, a rend és az anarchia jelenségeinek, kategóriáinak nemzetközi, regionális és országos szintű tisztázásához, amit a biztonságelmélet és a biztonságpolitika egyre jobban sürget. Nem szabad elfelejteni, hogy például a terrorizmusnak, amely mögött az elégedetlenség és a tehetetlenség sajátos elegye áll, máig nincs elfogadott

definíciója: más annál, aki csinálja, és más annál aki ellen csinálják. Szuverén államoktól független csoportok terrorista tevékenysége mellett jól kifejezett állami terrorizmus is van, központi apparátussal vagy kormányok által szponzorált csoportok működtetésével.

A hadtudomány és a biztonság az euro-atlanti integráció tükrében

Kelet-Közép-Európa folyamatos tanulmányozást igénylő biztonsági viszonyait mindmáig az határozza meg, hogy az Egyesült Államok és Oroszország viszonya ellentmondásos, nem súrlódásmentes. E két erőközpontra az vonatkozik, hogy a korábbi ellenségekből nem lettek barátok, hatalmi vetélkedésük folytatódik, a "második hidegháború" taktikai szünetekkel egy évtizede folyik. Az Egyesült Államok nem érdekelt abban, hogy a világpiacon és a világpolitikai egészében erős új vetélytárs jelenjék meg, ugyanakkor érdekeltnek mutatkozik abban, hogy Oroszország elég szilárd erőtényező legyen, amely stabilizáló szerepet tölt be Euráziában és főképp ura a helyzetnek saját határain belül. Oroszország aggasztónak tartja, ha a NATO közeledik az orosz határokhoz, ha Oroszország rovására változnak meg az európai erőviszonyok, ha fennáll elszigetelésének/elszigetelődésének veszélye.

Magyarország biztonság-stratégiájának nemzetközi iránya kettős: nemzeti és koalíciós. Tény az ország ENSZ- és EBESZ-tagsága, meghatározott biztonsági jelentőségűek a szomszédországokkal kötött alapszerződésai. NATO-tagságának teljes gyakorlati értékűvé válásáig a biztonság-stratégia koalíciós tartományának fokozatos bővülésére kell berendezkednie, az általános biztonságpolitikai megfontolások nemzeti tartományának meghatározó jellege mellett. Ebben a szakaszban külső érdekeinek védelménél alapvetően önerejére, külpolitikai-diplomáciai eszköztárára kell támaszkodni, minthogy a nemzetközi szervezetek elkötelezettsége és lehetőségei ebben a szakaszban korlátozottak.

Miközben megállapíthatjuk, hogy Magyarország szuverénvé vált biztonságpolitikai szempontból is, megnövekedett a mozgástere, az is látható, hogy ebben nehezebb lett a mozgása. Biztonságának nemzetközi értelemben két pillére lehet: a szükséges és elégséges, tudományosan elgondolt védelmi potenciál és a stabil nemzetközi kapcsolatrendszer. Bár úgy mondják, hogy a kardcsörgetés, a trombitaszó erősíti azt a válságot, amelyet le kellene küzdenie, de politikai stabilitás, egészséges gazdaság és főképp tekintélyt parancsoló hadsereg nélkül egyenlőre a legtudományosabb biztonságpolitika is illúzió marad térségünkben. Minden biztonságok koronája: a biztonság egy katonai vereséggel,

a megsemmisüléssel, a politikai fegyverletétellel, a cselekvésképtelenséggel szemben. És van még a lélektani biztonság: a nemzeti önbecsülés, a méltóság, a tartás.

Együtt kell működni az oszthatatlan biztonság érdekében baráttal és kevésbé baráttal, de a partneri együttműködés nem zárja ki az önálló érdekek létezését és képviselését, nem jelenti a saját feltételekről való lemondást.

Az elméleti megalapozottság, az átgondoltság, a tudományra való támaszkodás szilárdítja, ugyanakkor rugalmasabbá teszi mind a fizikai, mind a szellemi értelemben vett, tehát mind az objektív, mind a szubjektív biztonságot.

Az új kihívások szükségessé teszik a reagálóképesség átalakítását, ami nem megy tudományos felkészültség nélkül.

Vonatkozik ez az ország egész biztonsági helyzetének elemzésére, elfogulatlan és körültekintő megítélésére ugyanúgy, mint a biztonsági politika megfogalmazására, a követelményeivel való társadalmi azonosulásra. De vonatkozik a politikai és katonai vezetés problémáitására, probléma érzékenységére is.

Magyarország biztató elmozdulások jegyében közeledik az ezredfordulóhoz. Talán nem időszerűtlen még egyszer hangsúlyozni: a nemzeti biztonság garantálását célzó intézkedések rendszerében kitüntetett helye van a "nemzeti tudományos potenciál" helyreállításának és gyarapításának.

A fejlettség egyik fő mutatójává lépett elő nemcsak a termelés, hanem az egész fejlődés, az országépítés "tudománytartalma", tudományigényessége. Példaképeinknél "egészséges" gazdaságról például akkor beszélnek, ha az állam a bruttó nemzeti termék / GDP / minimum 2.5-3.2 százalékát fordítja - esetleg a magánszektorral együtt - tudományos kutatásra és kidolgozásra. A kutatások legfőbb megrendelője szükségképpen az állam: még piacgazdasági feltételek között is intézetek, vállalatok tucatjainak, százainak tevékenységét hivatott koordinálni ezen a területen.

A tudományos potenciálnak a biztonság katonai összetevőjét érintő része a hadtudománnyal és a biztonságelmélettel, a biztonság-stratégiával és a biztonságpolitikával függ össze. Nemcsak arról van szó, hogy a katonai doktrínák és a hadseregépítés fejlődése a fegyverek és a haditechnika elsődleges minőségi mutatóinak javítása irányában folyik, hanem főként a hadtudományi alap kutatás szükségleteiről, amelyek iránytűt adnak az alkalmazott kutatásokhoz. Bármilyen kedvezően haladnak az integrációs folyamatok, nem várhatjuk, hogy mások kutadják a mi biztonságunk, egyebek között katonai biztonságunk kérdéseit, hogy mások munkálnak ki számunkra hadtudományt.

A kollektív-önvédelem alapja a nemzeti önvédelem.

Ez igényli a külföldi kutatások figyelemmel követését, a kutatótestületek nemzetközi információs kapcsolatait, egyebek között a párhuzamosságok elkerülése érdekében, de legalább annyira igényli a hazai tudományos bázist, az

intézeteket, elemző központokat, sok jó, széles látókörű szakembert, - mindezek összehangolt tevékenységét, együttműködését a döntéshozókkal, végül az érdeklődést kielégítő és érdeklődést ébresztő hadtudományi, biztonságpolitikai ismeretterjesztést.